

MARTIN ŠRAJER / 5. 3. 2025

Dívka s mušlí

Počet rozvodů v Československu rostl v podstatě od roku 1950. Stát na to reagoval mj. zřizováním manželských poraden a filmové výroby (Krátký film i Filmové studio Barrandov) zas častějším začleňováním daného tématu do svých dramaturgických plánů. Tento trend nezpomalil ani za normalizace, kdy byla natočena například *Dívka s mušlí*. Komorní rodinné drama Jiřího Svobody ve skutečnosti reflektuje rovnou dva tehdy rozšířené sociologické problémy, z nichž minimálně ten druhý je v Česku nadále aktuální: vysokou rozvodovost a alkoholismus.

Adaptace stejnojmenné novely Jaromíry Kolářové vypráví o rodinné krizi a zanedbávání rodičovské péče z pohledu dospívající dívky. Čtrnáctiletá Vendula se musí ve stísněném pavlačovém bytě na pražském Žižkově postarat o domácnost i tři mladší sourozence, Libora, Jeníka a Venouška, z nichž každý má jiného otce. Její rozvedená matka to nezvládá kvůli závislosti na alkoholu, která o sobě i ve chvílích ženiny nepřítomnosti dává vědět všudypřítomnými lahvemi se zbytky alkoholu.

Vendula namísto matky navíc každé ráno chodí uklízet do kanceláře. Matka ale většinu peněz stejně propije. Ať sama, nebo s různými amanty, které po nocích svádí v barech a vodí si je do bytu. Všechny tyto starosti a povinnosti se ale negativně podepisují na dívčině prospěchu ve škole, kde získává pověst zaostalé žačky. Navíc hrozí, že skončí v dětském domově.

Otcové ostatních sourozenců se k synům nehlásí. Ten Vendulin má novou rodinu a je dobře finančně zajištěný. Dívka ale jeho nabídky na společný život tvrdošíjně odmítá. K bratrům i matce, jejíž alkoholické výstřelky jsou stále vyhrcovanější, ji pojí pevné citové pouto. Věří v matčinu nápravu i vlastní schopnost udržet rodinu pohromadě, a podstupuje kvůli tomu nejednu oběť.

Dívka projevující neobyčejný, snad až nedětský smysl pro zodpovědnost tak představuje protipól jak k egoistické matce, nevyrovnané, milující, neschopné vzdát se

alkoholu nebo pomíjivých milostných eskapád, tak k racionálnímu a pragmatickému otci, který jí místo lásky dává kapesné (které ale Vendula v rozporu se svou charakterizací nezodpovědně utratí na pouti).

Do role idealistické a altruistické Venduly obsadil Svoboda Ditu Kaplanovou, pro kterou šlo po *Čekání na déšť* (1978) Karla Kachyni o další příležitost k procítěnému hereckému výkonu, postavenému na úsporné gestikulaci a mimice. Přestože byla kvůli svému brněnskému přízvuku předabována Sylvou Sequensovou, získala za roli cenu poroty letní části Filmového festivalu pracujících za rok 1981.

Evelyna Steimarová svůj part matky naopak založila výhradně na teatrálních gestech, křiku a nekontrolovaném vzteku. Alkohol u ní málokdy přispívá k útlumu a depresi. Většinu filmu zůstává v krajně exaltované a tím nesnesitelné poloze. Afektované herectví ale není chybou Steimarové, spíš odrazem toho, jak scénář Miloslava Vydry přistupuje k problematice alkoholismu. Ten zde vyznívá především jako projev narušené osobnosti, nemající hlubší sociální příčiny.

Jako podobně zjednodušující se dnes může jevit vykreslení prostředí dětských domovů. Svoboda sice před natáčením mnohé z nich navštívil, bavil se s řediteli, vychovateli i dětmi, ale Vendulčin pobyt v ústavu, vrcholící rozvernou scénou karnevalového průvodu, působí nezvykle idylicky. To ale odpovídá subjektivitě vyprávění a zvolené stylizaci.

Zatímco první část filmu naturalisticky zachycuje matčin psychický rozklad i ošuntělý byt s oprýskaným nábytkem a prázdnými konzervami od jídla, mezi kterými se vyčerpaná Vendula pro bratry marně snaží udržovat iluzi bezpečného domova, ta druhá je lyričtější, víc podřízená dětské fantazii. Teprve v této fázi vyprávění je kromě mnoha jiných symbolů, jimiž je film až přehlcen, zapojen též titulní motiv mušle.

Snovými sekvencemi rodinné pohody a divoké jízdy na horské dráze, tlumočícími Vendulčiny nenaplněné tužby i obavy, je sice reálný děj prokládán po celou dobu, ale jejich frekvence postupně roste a tón vyprávění se pod vlivem poetických ornamentů a sentimentální flétny Petra Hapky stává víc romantizujícím.

Přes určitou přeestetizovanost, schematické postav rodičů nebo didaktičnost dialogů, v nichž postavy vysvětlují své pocity, zůstává *Dívka s mušlí* zejména zásluhou Dity

Kaplanové výstižným vyjádřením opuštěnosti, kterou některé děti zažívaly a dodnes zažívají uprostřed necitlivého, matoucího světa dospělých, neschopných adekvátně reagovat na dětskou potřebu lásky a blízkosti.

Dívka s mušlí (Československo 1980), režie: Jiří Svoboda, scénář: Miloslav Vladyka, kamera: Andrej Barla, hudba: Petr Hapka, hrají: Dita Kaplanová, Evelyn Steimarová, Petr Bosák, Martin Zavadil, Dana Medřická, Emma Černá, Ladislav Frej st., Regina Rázlová, Jan Hartl, Eva Horká a další. Filmové studio Barrandov, 87 min.